

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN 'BALIKESİR MUHASEBECİSİ' ADLI OYUNUNDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

Fatih SAKALLI*

Özet: Bu makalede Reşat Nuri Güntekin'in 'Balıkesir Muhasebecisi' adlı oyunu incelenmeye çalışılmıştır. Roman ve hikâye yazarlığının dışında tiyatro yazarı ve tiyatro eleştirmeni de olan Güntekin'in bu oyununda, Balıkesir'de sade bir muhasebeciyken İstanbul'a geldikten sonra yaptığı işlerle zengin olan Tahir Bey'in namuslu olmadığı için ailesi tarafından eleştirilmesi ve kendisinden utanılması ele alınmıştır. Ayrıca makalede oyunla ve Reşat Nuri'nin oyun yazarlığı ile ilgili görüşlere de yer verilmiştir. Tahir Bey'in ailesi aracılığıyla para ve namus çatışması yaşayan bireylerin durumunun anlatıldığı oyunla bir toplum eleştirisi yapılmış, bireylerin konuştuklarıyla yaşantılarının uyumlu olması gerektiği gösterilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Balıkesir Muhasebecisi, Oyun, Toplum, Eleştiri

Social Criticism in Reşat Nuri Güntekin's Play Called 'Balıkesir Muhasebecisi'

Abstract: In this article, we have tried to study Reşat Nuri Güntekin's play titled 'Balıkesir Muhasebecisi'. In this play, Güntekin, who is not only a playwright and a play critic but also a novelist and a story writer, tells about a man named Tahir Bey, who is both ashamed of and criticized by his family for not being virtuous as he becomes rich in İstanbul whereas he was a simple accountant in Balıkesir. The article presents views on the play and the playwright Reşat Nuri Güntekin. In addition, it provides a social criticism by means of Tahir Bey's family whose members experience a dilemma between money and honesty and means to explain that what is said and what is lived should normally match.

Key Words: Reşat Nuri Güntekin, Balıkesir Muhasebecisi, play, society, criticism

Türk edebiyatında romancı kimliğiyle tanıdığımız Reşat Nuri Güntekin'in tiyatroları da vardır. 1918 yılında tiyatro yazmaya başlayan Reşat Nuri'nin tiyatro eserleri arasında Hançer, Eski Rüya, Ümidin Güneşi, Gazeteci Düşmanı, Şemsiye Hırsızı, İhtiyar Serseri, Taş Parçası, Bir Köy Hocası, Babür Şah'ın Seccadesi, Bir Kır Eğlencesi, Ümit Mektebinde, Felaket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç, İstiklâl, Vergi Hırsızı, Hülleci, Bir Yağmur Gecesi, Yaprak Dökümü, Eski Şarkı, Balıkesir Muhasebecisi, Tanrıdağı Ziyafeti bulunmaktadır. "Tiyatro ile ilgili düşünceleri ile yapıtlarını karşılaştırırsak, kendisince tiyatro yazarının amacı olarak belirttiği 'İnsanları ve bütün özellikleriyle çevremizdeki yaşamı yansıtmayı' verebilmiştir. Genellikle toplumsal konuları işlediği oyunlarında, işlediği konularla ilgili olarak seçtiği çevre ve bu çevrenin özelliklerini yansıtan kişiler toplumumuzdan alınmıştır.

* Dr. Gazi Üniversitesi.

Ancak yaşamı bütün renkleri ve güzellikleriyle değil, daha çok eleştirilecek yönleriyle yansıtmıştır.” (Taydaş, 2000: 160) Reşat Nuri Güntekin, aynı zamanda tiyatro üstüne düşünen ve tiyatro üzerine yazılar yazan bir tiyatro eleştirmenidir. “Tiyatro eserlerinin yanı sıra, yazı hayatına başladığından ölümüne kadar, tiyatro ile ilgili makaleler de yazmıştır... Bu makalelerde; tiyatronun tarihteki merhaleleri, çeşitli ülkelerdeki durumu, bizde tiyatro ile ilgili çalışmalar ve bu konudaki başlıca meseleler, çeşitli aksaklıkların zamanla giderilmesi, milli eserlerimiz, milli eserlerimizin adapte ve tercüme eserler karşısındaki durumları, artistlerimiz birbiri arkasından anlatılmaktadır.” (Yavuz, 1976: VI)

Makalemizde Güntekin’in ‘Balıkesir Muhasebecisi’ adlı oyunu üzerinde durulacaktır. Toplumsal bir eleştirinin yapıldığı üç perdelik oyunun sahnesi İstanbul’da zengin bir apartman dairesidir. Oyundaki şahıslar ise şöyledir: Tahir: 63 yaşındadır, iş adamıdır. Huriye: 55 yaşındadır, Tahir’in eşidir. Şerif Ali Dayı: 50 yaşındadır, Tahir’in kayınbiraderidir. Necdet: 28 yaşındadır. Tahir’in oğludur. Leyla: 23 yaşındadır. Tahir’in kızıdır. Cemil: 30 yaşındadır. Tahir’in damadadır. Bedri: 60 yaşındadır. Cemil’in babasıdır. Ramiz: 50 yaşındadır. Tahir’in ortağıdır. İdris: 45 yaşındadır. Evin uşağıdır. Namık: 40 yaşındadır. Felsefe Hocasıdır. Komiser: 40 yaşındadır. Totoş ve Mimi: Suvare kıyafetli iki genç kızdır. Bir Genç Erkek: Oyundaki figüratif şahıstır. Güntekin, Balıkesir Muhasebecisi adlı oyununda; “Geçim zorluğu yüzünden meydana gelen para ile ahlâk arasındaki çatışmanın aileyi nasıl perişan ettiğini” anlatır. (Emil, 1989: 80)

Oyundaki olaylar şöyle gelişir: İkinci Dünya Savaşı yıllarında Balıkesir’de muhasebecilik yaparak geçinen Tahir, bir arkadaşının iş teklifi üzerine emekli olur ve İstanbul’a yerleşir. Muhasebecilik yıllarında namuslu, ilkeli bir adam olan Tahir Efendi, İstanbul’daki yeni işiyle beraber modern hayatın icaplarını yerine getiren, paranın değiştirdiği ve insanlar tarafından ‘vurguncu’ olarak nitelendirilen bir adam hâline gelir. Zengin bir hayat yaşayan Tahir’in ailesi (eşi Huriye, oğlu Necdet, kızı Leyla) hallerinden memnundurlar. Fakat Tahir, bir iş meselesi yüzünden hapse girince hepsinin tavrı değişir. Daha önce hâllerinden şikâyetçi olmayan aile fertleri, babalarının hapse girmesinden sonra eski namuslu günlerini özlediklerini, böyle bir babaları olduğu için utandıklarını ifade etmeye başlarlar. Bu görüşlere anneleri Huriye ve Balıkesir’den gelen dayıları Şerif Ali’de katılır. Belli bir süre sonra hapisten çıkarak çocukları, eşi ve kayınbiraderinin kendisiyle ilgili duygu ve düşüncelerine şahit olan Tahir, iş arkadaşı Ramiz’in yaptığı iki milyonluk teklifi reddeder. Ailesine bir oyun oynamayı düşünen Tahir, her şeyini hayır kurumlarına bırakarak emekli aylığıyla eski yaşantısına dönmeye karar verdiğini açıklar. Bundan sonra ailesinin kendisinden utanmayacağını fakat herkesin şu anda sahip olduklarını kaybedeceklerini söyler. Bunun üzerine telaşa düşen aile fertleri söylediklerinden pişman olurlar. Sahip oldukları zenginlikten ve lüks hayattan vazgeçmeyi göze alamazlar. Mevcut zenginlikleriyle namusun bir arada olamayacağını vurgulayan Tahir, eski yaşantısına dönmeyeceğini fakat bundan sonraki bütün suçlarında ortak olduklarını, aile fertleri böyle bir yaşam tarzı (zengin ve namussuz) istediği için kararından vazgeçtiğini açıklar. Zengin yaşantısına devam etmeye karar verir. Ailesine de iyi bir ders vermiş olur. Öneriyi, bu durumun geçim sıkıntısından

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN 'BALIKESİR MUHASEBECİSİ' ADLI OYUNUNDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

kaynaklandığını belirtir ve oyun kişilerinin asıl düşüncelerinin para olduğunu ifade eder:

“...Balıkesir Muhasebecisi'nde geçim sıkıntısının rol oynadığını görüyoruz. Bu oyunda, Balıkesir'de muhasebecilik yaparak geçimini güçlkle sağlayan bir memurun, İstanbul'a gittikten sonra ticaret adı altında yolsuz işler yaparak hapse girişi sergileniyor. Oyunda aile bireylerinin tutumu dikkat çekiyor. Eve bol para gelirken hiç sesleri çıkmayan muhasebecinin kızı, oğlu ve karısı, birdenbire namus düşkünü oluyorlar. Babalarından utandıklarından, Balıkesir'deki yoksulluk günlerini aradıklarından söz etmeye başlıyorlar. Ancak babalarının gerçekten Balıkesir'e dönmeye karar vermiş gibi görünmesi üzerine onu vazgeçirmek için gösterdikleri çaba, asıl düşüncelerinin para olduğunu ortaya koyuyor.” (Önertoy, 1983: 39 -40)

Oyundaki şahıslar, mekânlar ve olaylar şöyle bir şemayla verilebilir:

Balıkesir ←-----→ **İstanbul**

Tahir (namuslu muhasebeci) Tahir (zengin iş adamı, vurguncu)

Oyunun Tarafları

Tahir Bey'in Ailesi ←-----→ **Tahir Bey**

(Aile reisinden utanan, onu eleştiren aile fertleri) Utanılan, eleştirilen baba)
Huriye (Eşi) (Tahir Bey)
Necdet (Oğlu)
Leyla (Kızı)
Şerif Ali (Kayınbiraderi)

Çatışma

PARA X NAMUS

Oyunun Oyunu

Namuslu olmadığı için kendisini eleştiren aile fertlerine karşı Tahir Bey'in plan yaparak her şeyi bırakıp eski yaşantılarına döneceğini söylemesi

Sonuç

Aile fertlerinin eleştirilerinin arkasında duramayarak Tahir Bey'in kendilerine sunduğu namussuz ama zengin yaşamı kabul etmeleri

Balıkesir'de muhasebecilik yaparken namuslu bir adam olarak bilinen, 'peygamber gibi, evliya gibi adam' yakıştırması yapılan Tahir Bey'in adı İstanbul'da vurguncuya çıkar. Eşi Huriye Hanım, Tahir Bey'deki bu değişimi şu cümlelerle ifade eder:

Huriye: “Dışı onları yakar, içi beni Şerif Ali... Daha doğrusu şikâyetim zenginlikten de Tahir eniştenden... Balıkesir Muhasebeci iken peygamber gibi adamdı... Eteğinde namaz kıl, başına vur ağzından lokmasını al... Zengin olunca ne azış azdı yarabbi ne firavun kesildi... Besbelli sütünde varmış bir bozukluk.” (Güntekin, 1971: 7)

Huriye: “... Eniştene vurguncu diyorlar değil mi?” (Güntekin, 1971: 10)

Tahir Bey'in Balıkesir'de sade bir muhasebeci iken İstanbul'da nasıl zengin olduğu, oğlu Necdet'in ağzından şöyle aktarılır:

Necdet: "Hasılı ben o zaman fakir fakat mesut bir çocuk idim, o vakit ki, babamı hatırlarsınız... Kanunları, mevzuatı çok iyi bilen biraz aksi fakat son derece namuslu bir adam... İkinci Cihan Harbi ile beraber, her yer gibi Balıkesir'e de bir anaforcü akınıdır başlıyor... Bunlardan biri babamı öteden beri tanıyan bir aferist de bir gece bizim eve düşüyor... Görünüşte gayet enteresan bir teklif... Zengin olmak için şu külüstür muhasebeciliği defetmekten başka bir fedakârlık istemiyor... Meselâ şu... Dünya orduları için milletlerarası bir yağ formülü tesbit edilmiş... %50 nebati yağ, %25 süt yağı, 25 mumu çıkarılmış iç yağı... Bizim ordu içinde bir münakaşa açılmak üzeredir... İstanbul'un üç büyük firması bir araya gelip bütün hazırlıkları yapmış... Mumu ayıracak makinelere kadar her şey tamam... Yeni şirketin bütün ekşiği bir dördüncü ortaktan ibaret... Onun için de babamdan daha iyisi tasavvur edilebilir mi? Harbin ilk yılı... Pahalılık başlamış... Her yer gibi bizim evde de sıkıntıdan birbirimizi yiyoruz buna rağmen babam teklifi alayla karşılıyor... Yahu namusundan başka sermayesi olmayan bir memurun nesine tamah ediyorsunuz? diye soruyor. "O, namustan daha iyi sermaye olur mu?" diyorlar. Babam 'Yani hesapça bizim namusumu işleteceğiz? Karagöz göstermeliği gibi bir şey mi oluyoruz.' diyor. Karşısındaki gülüyor.. Hele şu saf Tahir Bey'in aklına gelen şeye bakın? Bu üç firmadan en yenisi en yenisi tam 85 senelik... Şimdiye kadar bir defa bile mahkeme ile vazgeçtikleri olmamış... Bu memlekette kanun ve vicdan dairesinde yapılacak bu kadar iş varken anaför ve vurgun yollarına sapıp kendini tehlikeye atmak ne için? Onu ancak acemiler ve serseriler yapar? Bütün istenilen şey yeni şirkette bir de Müslüman aza bulunmasından ve bu Müslüman azanın mevzuata vukufundan ve doğruluğundan kimsenin şüphe edemeyeceği Balıkesir Muhasebecisi Tahir Bey olmasından ibaretmiş..." (Güntekin, 1971: 24 – 25)

Tahir Bey, çeşitli yollarla zengin olmasına rağmen hanımı ve çocukları bu durumdan hoşnut değillerdir. Her fırsatta Balıkesir'de namuslu yaşadıkları günlerden söz etmekte ve Tahir Bey'den utanmaktadırlar:

Huriye: "Ben kendim neyse... Fakat çocuklar kan ağlıyorlar... Oğlum Necdet, bilirsin... Ne namuslu, ne mert çocuktur... Gerçi hiçbir ekşiği yok... Otomobili var, kotrası var, canı istediği zaman tayyareye atlıyor, Avrupa'yı Amerika'yı dolaşıyor... Ama gelgelelim yüreği yaralı yavrucağın... Balıkesir Muhasebecisinin oğlu olduğu, yamalı potinle gezdiği günleri mumla arıyor... Babasından utanmak ne zor şey... Kıza gelince onu Bedri Bey diye bir tüccarın oğluna nişanladığımızı biliyorsun. Fakat Bedri Bey enişten gibi değil... Gayet ağırbaşlı, haysiyet sahibi bir adam..." (Güntekin, 1971: 11)

Necdet: "İkimizden birinin utanması lazımsa benim utanmam lazım hocam... Mantar gibi hiç yoktan çıkmış zenginliğimden... Bana kalsa hepsini yakarım vallahi. Sırtımda bir gömlekle yalınayak yoksul ve mübarek Anadolu'nun yollarına düşerim. O zavallı iptidai gazozu içerken gözlerimin önünde parıldattığımız ideal yollarına... Hangi şampanya ve viskiyi değişirim sanırsınız o zavallı gazozu..." (Güntekin, 1971: 22 -23)

Oyun boyunca bütün aile fertleri ağız birliği yapmışçasına mevcut durumdan ötürü babaları Tahir Bey'i suçlamakta, fakir ama namuslu yaşadıkları günlerin

özlemine dile getirmektedirler. Bu duruma Balıkesir'den gelen dayıları Şerif Ali'de iştirak etmektedir:

Huriye: “ Tahir Hicazdan dönmüyor hapishaneden dönüyor... Bunca yıllık namusumuz iki paralık oldu... İnsan içine çıkacak suratımız kalmadı... Keşke o da öfke ile birini öldürüp on dört yıl yataydı... Vallahi bu kadar arlanmazdım... Sen ellisine kadar namusunla yaşa... Ondan sonra vurguncu; dolar kaçakçısı, bilmem ne diye tıksınlar seni hapse...” (Güntekin, 1971: 46-47)

Necdet: “ Babam yaşayan ölüdür artık... Yaşayan ölü... Anladın mı?... Utanacak bir babası olmak ne hazin şey... Babam abdesinde namusunda fukara bir memurken ben onunla ne kadar iftihar ederdim... Halbuki şimdi? ... Böyle yetişmemde onun da büyük rolü olmuştur. O benim eski namuslu, melek babamın... Bana her zaman 'insan namusuyla ölmeli' derdi. Hani ya... Hani ya... Şimdi sözüm ona zenginiz... Lüks otomobilim var... Kotram var... İkide bir tayyareye atlayıp Avrupa'ya, Amerika'ya gidiyorum, fakat bu lüks beni yakıyor... Eski fakir arkadaşlarım bana 'hırsızın oğlu diyorlar' sanıyorum.” (Güntekin, 1971: 47- 48)

Leyla: “Camekânda gördüğüm bir çift iskarpine hasret çektiğim günleri mumla arıyorum... Sonra benim daha başka derdim de var. Nişanım Cemil ve onun namuslu babası... Babam onların yanında benim yüzümü yere düşürdü... Babam bir suç işlediyse benim ne kabahatim var canım?” (Güntekin, 1971: 48)

Huriye: “Yıllarca tahta sildim, çamaşır yıkadım; bulaşık tencerelerinin dibinde tırnaklarımı kırdım... Yine de göynüm hoştu... Apartmanlar, otomobiller, inciler, elmaslar benim neyime idi?... Ne suratla çıkaracağız onu ailenin içine aile reisimiz diye?” (Güntekin, 1971: 49)

Dayı: “... Yoksa benim yüreğim sizden fazla yanıyor, Enişte Bey, beni Balıkesir'deki evinde oturtuyor, satış şubesine müdür yaptı o çoluk çocuğumun karnı doydu diye utanıp sıkılmayı peynir ekmekle mi yedin sanırsınız. Allah bilir karnımın içinde nasıl yandığını, dağ mahallesindeki kapısız, babasız evimi delik deşik kunduralarımla yağmurda çamurda taban teptiğim günleri mumla arıyorum mumla... Sizin hatırınız olmasa bu nimetleri çoktan ayağımla teperdim tövbe olsun. Durun bakalım siz daha dün öğrendiniz olup bitenleri... O geceye kadar kimse yüzünüze bir şey dememişti... Ya ben konu komşunun vurguncunun eniştesi diye bana söylediklerini köpeğe atsan yemez tövbe olsun bir de üstelik hakaret ha... Ah! Namus, istikamet, fazilet: Onlar gibi nimet olur mu bu yalan dünyada ben anlamamışım ha...” (Güntekin, 1971: 51 -52)

Tahir Bey hakkındaki bu eleştirilerin en ağırlarını oğul Necdet yapmaktadır. Babasının zenginliğinden en çok istifade eden kişi olmasına rağmen kendisini idealist bir genç olarak nitelendiren Necdet, babasını manevi bir ölü olarak görmekte, onun elini sıkmanın bile bir zull olduğunu dile getirmektedir:

Necdet: “Başımızdan geçen felaketten sonra babam artık bir manevi ölüdür beyefendi... Para ve saire işlerinde o yine ailenin reisi olarak ne isterse yapar. Fakat ben ki para denen şeyden oldum olası tıksınmış bir adamım ailenin şerefi meselesinde söz artık benimdir... Evet o artık kara damgalı bir adamdır onun elini sıkamak belki size zull gelecektir.” (Güntekin, 1971: 63- 64)

Hapishaneden çıktıktan sonra ailesinin kendisinden utandığına şahit olan Tahir Bey, bir plan yapar ve her şeyini hayır kurumlarına bırakarak Balıkesir'e dönmeye karar verdiğini açıklar. Namusu kediye yüklediklerini ifade eden Tahir Bey, namusun yarımının, çeyreğinin olmayacağını, onun bir insanda ya olduğunu ya da olmadığını belirtir:

Tahir: "İş hayatından ayrılacağım. Balıkesir'deki eve çekileceğim. Ucuzlukta da orası... Ara sıra Gönen kaplıcalarına da giderim." (Güntekin, 1971: 72)

Tahir: "Karıcığım yine sevgili mutfağına kavuşacak... Entarisinin üstüne bir basma don geçirip oturacak hamur tahtasının başına... Gelsin o güzelim mantılar, su börekleri, hurma tatlıları... Bakın bu gece çoluk çocuğum beni insan içine çıkarmaktan utandılar. Demin de burada bir ahuzar sahnesine tesadüf ettim. Görülecek şeydi... Şu masanın üstü Yahudilerin Kudüsteği meşhur ağlama duvarına dönmüştü... Çoluk çocuğum asuman kuşları gibi hep bir ağızdan ötüşüp ağlaşıyorlardı. Başımın tacı kırk yıllık karım ve idealist oğlum Necdet, ince ruhlu kızım Leyla. Faziletli dayıları Şerif Ali..." (Güntekin, 1971: 74)

Tahir: "Bu ah vahlar, bu gözyaşları hep benim yüzümden... Baba namus ve istikamet yolundan ayrılır, hapse girer de çoluk çocuğu ağlaşmaz olurlar mı?" (Güntekin, 1971: 75)

Tahir: "Benim vicdanımdan ve Allah'tan başka kimseden korkum kalmadı... Altı senede bu kadar para Allah'ın rızasını tahsil ede ede kazanılır mıydı. Ben bal gibi... Bırak yahu... Boğacak mısınız doğruyu söylüyorum diye... Söylesene be kayınbirader... Buna senin bile aklın erer... Çocuklarım... Babanız vaktiyle epeyce namuslu bir memurdu gerçi kanun oyunlarından, kombinezonlarından bir parça hoşlanırdı. Fakat tavla oynar gibi. Sırf keyif için ve kendisine bir kurşluk menfaat teminini aklına getirmeden... Evet sermayemiz bu namustu... Ne çare ki onu kediye yükledik... Yooo... Hanım o senin bildiğin gibi değil... Namusun öyle yarım porsiyonu, çeyrek porsiyonu olmaz... O ya vardır ya yoktur..." (Güntekin, 1971: 76)

Oğlu Necdet'e ve kayınbiraderi Şerif Ali'ye hitap ederek artık utanmamaları gerektiğini söyler ve bundan sonra nasıl yaşayacaklarını ima eder:

Tahir: "Hakikati beyefendi hakikati... Aba dedim ya... O bile çok bana beyefendi. Hazreti Eyüp gibi sırtındaki gömleği de atıp çıplak kuru kerevet üstünde yatsam meheli bana... Namus... Ah namus... (Necdet'e) Yanaş şöyle benim faziletli idealistim... Herkesten ziyade sen memnun olacaksın... Baban artık tövbekâr oluyor... Yalnız herifin bu gece getirdiği iki milyonluk işi reddetmekle kalmıyorum. İş hayatını büsbütün bırakıyorum... Hatta bu kadarla da kalmayacağım... Nemiz var nemiz yoksa hayır cemiyetlerine... Fukaralara dağıtacağım... Umarım ki artık babandan utanmana sebep kalmaz. Sen de otomobilini, kotranı, falan yine hayır cemiyetlerine teberru edersin... Anadolu'nun bir yerinde iyi kötü bir iş yahut memuriyet bulup başını kurtarırısın... Kardeşin Leyla'yı senin kadar da düşünmem. Faziletli Bedri Beyefendi'nin onu sırtındaki gömleğiyle kabul edeceğine hiç şüphe yok... Ne olacaksın? Namuslu bir adamsın kayınbirader... Bundan büyük nimet olur mu? Göğsünü gere gere o kahve senin bu kahve benim gezersin... Kimse artık 'vurguncu Tahir'in

kayınbiraderi' diye yüzünü yere getirmez. Bundan büyük saadet olur mu?" (Güntekin, 1971: 77)

Tahir Bey'in gayet ciddi olduğunu gören aile fertleri, ne diyeceklerini bilemezler. 'Namus namus' diye ağlayan eşi Huriye, kızı Leyla, oğlu Necdet ve kayınbirader Şerif Ali'yi elindekileri kaybetme korkusu sarar. Tahir Bey'in tavrı karşısında suskunlaşan aile bireylerinin bu hususta samimi olmadıkları ve hiçbirinin elindeki imkânları kaybetmeyi göze alamadıkları görülür:

Tahir: "Etrafındakilerin dehşetinden donmuş gibi hallerine hayretle bakarak – Yahu çocuklar size en büyük müjdeyi veriyorum. Neden sevinmiyorsunuz? Neden boynuma sarıl mıyorsunuz? Ben bu fedakârlığı sizin için yapıyorum." (Güntekin, 1971: 77 -78)

Tahir: "Aman beyefendi ben bu fedakârlığı o çoluk çocuğumu memnun etmek için yapıyorum... Demin şurada (Taklitlerini yaparak) 'Namus ah namus' diye nasıl haykırıştıklarını duysaydınız yüreğiniz parçalanırdı..." (Güntekin, 1971: 80)

Tahir: "Haram karışmamış para istersen o benim 322 kâğıt tekaüt aylığımdır. Ötekileri geç." (Güntekin, 1971: 81)

Tahir: "Affedersiniz ama anlayamıyorum. Para istemeyiz namus isteriz diye ağlaşıyorsunuz. Pekala öyle yapalım diyor. O vakit de kiminiz bayılmaya kalkıyorsunuz kiminiz?" (Güntekin, 1971: 86)

Tahir Bey, aile fertlerinin bu tavırlarının samimi olmadığını anlar. Hepsine iyi bir ders veren Tahir Bey, hem namuslu hem de zengin olunamayacağını belirtir. Aile fertlerinin göstermiş oldukları suskunlukla, zenginliği namusa tercih ettiklerini söyler ve bundan sonra suçta kendilerinin de ortak olduğunu ifade eder:

Tahir: "Öyle mi çocuklar... Devam mı? Hepiniz bu fikir demisiniz?" (Güntekin, 1971: 87)

Tahir: "... Yani Ramiz'i yeniden çağırıyoruz yarın... Çark yeniden dönmeğe başlıyor... Kısmette varsa ben yine bir gece polislin önünde tırıs tırıs... Siz bir yandan sefahat, lüks, bir yandan o lükslerin en parlağı olarak ağlayıp inleştirmeler, lânetler, beddualar... Utanıyoruz bu adamdan... Namus ah namus. (Hepsi önlerine bakmaktadırlar; bilhassa Necdet bitkin bir haldedir.) (Güntekin, 1971: 88)

Tahir: "Demek işe devam. O halde kabul... Fakat bir şartım var... Benim şahsım için o kadar mesele yok. Allah insanı doğru yoldan çıkarmaya görsün... Bir kere ar damarı çatladı mı tamamıdır mesele... Yani ben yine yürürüm... Bir gün yine hâpishaneye yolum düşerse ona da Eyvallah. Şartıma gelince, idealist oğlum Necdet başta olarak sizin hepinizin oybirliğiyle yeniden bu yola girdiğimi unutmayacaksınız. Bir kere daha birinizin ağzından ideal mideal diye bir lakırdı işitirsem kemiklerinizi kırdığımın resmidir... *Hem vurguncu hem evliya öyle yağma yok... Ya o ya bu...*" (Güntekin, 1971: 88)

Görülüyor ki oyunda, bir tarafta para ve zenginlik diğer tarafta ahlak, namus gibi değerler vardır. İki durum arasında kalan aile fertleri her ne kadar eski namuslu günlerini özlediklerini ifade etseler ve babalarını bu yüzden eleştirseler de babalarının kendilerine oynadığı oyun karşısında zengin yaşantılarından

vazgeçmeyi göze alamazlar ve babalarının bundan sonraki yaşantısında onun suçlarına ortak olmayı kabul ederler. Bu durum aile yaşantısındaki çözülmeyi de göstermektedir. Oyundaki Tahir Bey'in durumu Yaprak Dökümü romanındaki Ali Rıza Bey'i hatırlatır. Fakat Tahir Bey, Ali Rıza Bey gibi namuslu kalmayarak bazı değerlerden vazgeçerek zengin olma yolunu seçer. Fakat sorun yine çözümlenememiştir. Tahir Bey'in ailesi, Tahir bey'i namuslu yollardan para kazanmadığı için eleştirir ve kendisinden utandıklarını belirtirler. Bu durum Şener tarafından şöyle açıklanır.

“Balıkesir Muhasebecisi'nde yazar, Yaprak Dökümü'nde yaptığı saptamaları sinarcasına durumu tersine çevirmiştir. Küçük memur Tahir Bey, Ali Rıza Bey'den farklı olarak duruma ayak uydurmuş bir babadır. Kendi halinde namuslu bir memurken çevresindeki pek çok kişinin yaptığı gibi fırsatları değerlendirmiş, küçük yolsuzluklar yapmış, işini büyütmüş, zengin olmuş ve İstanbul'a yerleşmiştir. Çocukları yoksulluk çekmediklerinden yaprak dökümüne uğramamışlardır. Tahir Bey'in oğlu iyi okumuş, ağzı laf yapan, cerbezeli bir delikanlı, kızı varlıklı bir evliliğin eşiğinde mutlu bir genç kızdır. İkisi de karayazılı Ali Rıza Bey'in düşlediği gibi yetişmişlerdir. Ne var ki sorun gene de çözümlenmiş sayılmaz. Bu kez de çocukları Tahir Bey'i namuslu yoldan para kazanmadığı için eleştirirler. Namuslu ve yoksul olmak gibi, namussuz ve varıl olmak da kolay bir eleştiri konusudur. Tahir Bey, iş ilişkilerinden dolayı kısa bir süre için tutuklanınca gençlerin ve onların yanını tutan annenin eleştirileri hor görmeye dönüşür. Ne var ki Tahir Bey, Ali Rıza Bey gibi çocuklarının başkaldırısına boyun eğeceklerden değildir. Ne de olsa paralı ve dolayısıyla güçlüdür. Çocuklarına ve karısına bir oyun oynayarak onların namus ölçülerinin sağlamlığını sınar. Tüm varlığını hayır kurumlarına bağışlayarak Balıkesir'deki eski namuslu işine ve yaşamına döneceğini bildirir. Acaba çocukları, yatı, otomobili, her çeşit rahatlığı ile varlıklı bir yaşamı bırakıp namuslu ve yoksul bir yaşam sürmeye gerçekten hazır ve istekli midirler? Tahir Bey'i eleştiren kişilerin hiçbiri bu sınavı geçemez. Erdem ve özveri ülküleri sözde kalmıştır. Gençler ve anne, yoksulluğa katlanmaktansa, babanın suçunu paylaşmaya razı olurlar. Oyun Tahir Bey'in buruk yenisi ile son bulur... Değer yargılarındaki çalkantı ekonomik tabanda meydana gelen bir değişimden kaynaklanıyorsa ve yaşamsal bir zorunluluk olarak ortaya çıkıyorsa kolay yargılardan kaçınmak gerekir.” (Şener, 1981: 374 – 375)

Tahir Bey, hapse girdikten sonra onu eleştiren ve ondan utandıklarını söyleyen aile fertlerinin başında oğlu Necdet, gelmektedir. Oysaki zenginliğin nimetlerinden en çok faydalanan da yine Necdet'tir. Necdet'le beraber annesi Huriye, kız kardeşi Leyla ve Balıkesir'den gelen dayıları Şerif Ali'de aynı eleştirileri getirirler. Fakat bu insanların hiçbirisi aslında mevcut durumlarından vazgeçmek istemezler. Sorunda buradadır zaten. Hapisten çıkan Tahir Bey'in her şeyi hayır kurumlarına bırakarak eski yaşantılarına döneceklerini söylemesi, bu insanlarda bir şok etkisi yaratır. Çünkü böyle bir şeyi hiç hesap etmemişlerdir. Tahir Bey'in suçuna ortak olarak yaşamayı tercih eden aile fertlerinin, eleştirilerinin ve namus ölçütlerinin bahsettikleri gibi olmadığı görülür. Ayvaz, mevcut durumu şöyle anlatır:

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN 'BALIKESİR MUHASEBECİSİ' ADLI OYUNUNDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

“Taşradan İstanbul'a gelip fırsatları değerlendirerek zengin olmuş, ancak zenginliğin getirdiği aşırılıklar, ahlak değerlerinde bir çökmeyi, dolayısıyla aile kurumunda bir sarsıntıyı da peşinden getirmiştir. Balıkesir'de sıradan bir memur emeklisi olan Tahir, eline geçen fırsatla sözde ticaret yaşamına atılmış, düzenbazlıklara, hileye evet diyerek zenginleşmiş, aile bireylerinin o güne dek tatmadığı para ve lükse kavuşmuştur. Oğul Necdet, kızları Leyla ve karısı Hayriye ile dayı bey Şerif Ali, hem bu lüksten yararlanır, hem de bunu sağlamış bulunan Tahir'i her fırsatta eleştirirler. Eleştiri, özellikle Necdet'te yoğunluk kazanır; Necdet gençliğin getirdiği ataklıkla kendince bir 'ideal' yaşam açısından bakmaktadır duruma. Ne var ki, bir anlama oturmamış, adeta soyut bir idealdir öne sürdüğü. Paranın sağladığı gösteriş dolu yaşamdan en fazla yararlanan da yine kendisidir. Burada ilginç olan, Necdet'in kendi savunduklarına inanması, içten bir savunuya geçmesidir. Henüz duruma dıştan bakma olanağı yoktur, yaşantının olumsuz değişmesinin kendisinde doğuracaklarını ölçüp biçmemiştir. Bunun için de durumun değişmesi gerekmektedir. Öyle de olur; baba, sahtekârlığının anlaşılmasıyla hapse girer, ardından çevresindeki yakınlarının kendisinde utanç duyulacak biri diye bakmasıyla servetini elden çıkarmak ister. Bu durumda Necdet, o idealist tavrından vazgeçmek durumunda kalır; parasal değerler, gösterişli yaşam daha ağır basmıştır. Eski muhasebeci memur, yeni vurguncu zengin Tahir, böylece servetini daha da artırmayı sürdürmeye yönelir. İki perde boyunca yazar, oyunda bu değişimi sergilemek için konuyu işler.” (Ayvaz, 1989: 27,28)

Güntekin, Balıkesir Muhasebecisi adlı oyununda ekonomik şartlar ve ahlak ölçütleri arasında kalan insanların durumlarını gözler önüne koyarak bir toplum eleştirisi yapmıştır. Tahir Bey'in oyunu karşısında mevcut ekonomik şartlarını yitireceklerini anlayan aile fertlerinin bahsettikleri namus ölçütlerini arka plana iterek Tahir Bey'in şartlarını kabul etmeleri, bunun en büyük göstergesi olarak düşünülebilir. Güntekin'in oyun yazarlığı ve oyunlarında önemli bir yer eden toplumsal eleştiri, Küçümen tarafından şöyle izah edilir:

“Oyunları tarafsız bir gözle incelenirse – gerek anlatmak istedikleri, gerek tiyatro tekniği bakımından pek üstün bulunamaz. Kendisi de biliyordu bunu. Fakat tiyatromuza, kısır tiyatro edebiyatımıza çok şeyler kazandırdığını inkâr etmek de büyük bir hata ve hak yemek olur kanısındayız. A-) Yurdumuzun en buhranlı devirlerinde 'Hançer' gibi Çağdaş Türk Tiyatrosunu müjdeleyen bir oyun yazmıştır. Şair Evlenmesi'nden 1920 ye kadar yazılanları göz önünde tutarsak yaptığı işin büyüklüğü kolayca meydana çıkar. O güne kadar görülen basit düzenler, ya da metafizik nutuklar bir kenara atılarak, insana, hayata dönülmüş ve çağdaş anlayışın beklediği temlere uzanılmıştır. B-) Oyunlarına kişi –toplum (fert-cemiyet) çatışması gibi evrensel bir mesele sokmuştur. C-) Satir sosyal denilen toplum hicvi oyunlarına zenginlik vermiştir. D-) Tiyatromuz için çok gerekli olan tip çizibilme ve yaşatma bakımından eşsiz örnekler vermiştir. E-) Oyun yazarlığının en önemli noktalarından biri olan diyalogda da, çok olgun örnekler vermesini bilmiştir. Temiz ve sade Türkçesi, berrak üslûbuyla, tiplerini öylesine konuşturmuştur ki, her biri sahneye gelip hikâye anlatan ruhsuz kişiler olmaktan çıkmış, canlanmıştır. F-) Eğlendirmekle, düşündürmenin yan yana gidebileceğini göstermiştir. Mizacı

yaratılışı ve yetiştiği şartlar, kendisini her piyesin de toplum kritiğine kaçırmaktan alıkoymamıştır.” (Küçümen 1957: 34 -35)

Tahir Bey, her ne kadar eleştirilse de oyundaki mevcut durumun farkında olan tek kişidir. O, içinde bulunduğu şartlarda para ile namusun bir arada bulunmayacağını bilir. Fakat yaşamış olduğu değişim onu bu noktaya getirmiştir. Ailesinin eleştirileri ve kendisinden utanmaları neticesinde oynadığı oyunla bu durumu ailesine de göstermiştir. Ailesinin Tahir Bey’in şartlarını kabul etmeleri, onun zaferi gibi görünse de ailedeki çözümlülüğün ve bozulmuşluğun bir göstergesi olarak algılanabilir. Parayı ve lüks yaşam biçimini namusa ve ahlaka değişen insanların aczi şeklinde de değerlendirilebilir.

Sonuç

Güntekin, ‘Balıkesir Muhasebecisi’ adlı oyununda, para ile namus zıtlığı arasında kalan bireylerin dramını anlatmıştır. Oyunda, Balıkesir’de muhasebecilik yaparak namusuyla geçinen bir adamın İstanbul’a geldikten sonra yasal olmayan yollarla para kazanarak zengin olması, bir iş meselesi yüzünden hapse girmesi ve neticesindeki olaylar sunulmuştur. Tahir Bey’in hapse girene kadar sesi çıkmayan aile fertlerinin her biri, o hapse girdikten sonra namus timsali kesilerek kendisinden utanmaya başlamışlardır. Hapisten çıktıktan sonra ailesinin bu utancına ve eleştirilerine şahit olan Tahir Bey’in ‘her şeyi bırakarak eski yaşantıya dönme’ oyunu karşısında aile fertlerinin hiçbirisi sözlerinin arkasında durmamıştır. Netice olarak paranın kaynağının nasıl geldiğini bilen zengin aile fertlerinin namus ifadeleri, babalarının bir oyunuyla yıkılmıştır. Bu oyunla, sahip oldukları imkânlardan (zenginlikten) vazgeçmeyi göze alamayan insanların namus söylemlerinin samimiyetsizliği ortaya koyulmuştur. Böylece bir toplum eleştirisi yapılarak insanların namus, ahlak gibi birtakım değerleri savunurken onların gerektirdiği yaşam tarzını benimsemeleri istenmiş aksi halde benimsemiş gibi konuşmamaları gerektiği vurgulanmıştır.

Kaynaklar

- AYVAZ, Ülkü (1989), Balıkesir Muhasebecisi Ya da Bir Oyunun Muhasebesi, **Hürriyet Gösteri**, S. 109, İstanbul.
- EMİL, Birol (1989), ‘Reşat Nuri Güntekin’in Tiyatro Yazarlığı’ **Reşat Nuri Güntekin**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1971), **Tanrı Dağı Ziyafeti, Balıkesir Muhasebecisi**, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- KÜÇÜMEN, Zihni (1957), ‘Oyun Yazarlığı Yönünden Reşat Nuri Güntekin’, **Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri**, Hilmi YÜCEBAŞ, İstanbul: Yeni Matbaa.
- ÖNERTOY, Olcay (1983), **Reşat Nuri Güntekin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞENER, Sevdâ (1981), Reşat Nuri Güntekin’in Oyun Yazarlığı, **Türk Dili Dergisi**, C.18, S.360, Ankara.
- TAYDAŞ, Nihat (2000), **Reşat Nuri Güntekin’in Oyun Yazarlığı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YAVUZ, Kemal (1976), **Reşat Nuri Güntekin’in Tiyatro ile İlgili Makaleleri**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.